

Anna Grochulska

Uczyć ortografii inaczej...

Nauczyciel i Szkoła 2 (7), 184-188

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Grochulska

Uczyć ortografii inaczej...

Opanowanie poprawnej pisowni jest bodajże najtrudniejszym dla dzieci zadaniem szkolnym. Realizację tego zadania ułatwi opracowana przez **profesora Edwarda Polańskiego** nowoczesna oferta niekonwencjonalnego nauczania ortografii w klasach młodszych z serii *Jak to powiedzieć? Jak napisać?*, wydana w połowie roku 1998 (dwa pierwsze tytuły) i w pierwszych tygodniach 1999 (tytuł trzeci) nakładem Wydawnictwa Szkolnego PWN.

W ofercie tej znajdujemy następujące tytuły:

- *Słownik ortograficzny dla najmłodszych*
- *Zabawa z ortografią. Ćwiczenia do Słownika ortograficznego dla najmłodszych z grą planszową Na ratunek księżniczce;*
- *Zabawa z ortografią. Ćwiczenia do Słownika ortograficznego dla najmłodszych z grą planszową Grzegorz Odważny.*

Ten niecodzienny, pięknie ilustrowany pomysł sztuki dydaktycznej stanowić może ze wszech miar wskazaną i pożyteczną pomoc w pokonywaniu barier wznoszonych przez zasady polskiej ortografii. Czeką na nią zapewne wielu rodziców zaniepokojonych mozolnym i najczęściej nieefektywnym zmaganiem się ich dziecka z niełatwą pisownią polską; czekają nauczyciele zaniepokojeni dysfunkcjonalnością podręcznikowych ćwiczeń ortograficznych; czekają też dzieci znudzone tradycyjnym dyktandem, przepisywaniem, pamięciowym „wkuwaniem” reguł ortograficznych i innymi „*sposobami na ortografię*”, uprawianymi w codzienności szkolnej.

Słownik ortograficzny dla najmłodszych

Edwarda Polańskiego jest pozycją o szczególnym znaczeniu na rynku wydawniczym. Jest to bowiem w historii leksykografii pierwsza tego formatu książka dla ucznia. Liczy 391 stron, zawiera około 5230 ortogramów i 25000 form ich odmiany; wstęp z zasadami ortograficznymi i interpunkcyjnymi; regułki ortograficzne, popularne powiedzenia i przysłowia wplecione w tekst słownika oraz piękne ilustracje.

Mimo tytułu i hasłowego układu w sposób istotny wykracza treścią i wizualną oprawą materiału leksykalnego poza typową pozycję o charakterze słownikowym. Głównym celem słownika jest kształcenie świadomości ortograficznej dziecka w warunkach zaangażowania jego sfery poznawczej i afektywnej.

Sferę poznawczą angażuje przejrzysta i klarowna struktura zawartości informacyjnej. Słownik otwiera spis treści orientujący w zawartości merytorycznej opracowania i spis alfabetyczny wyrazów z podaniem stron, ułatwiający odszukanie wyrazu z trudnością ortograficzną.

W części wstępnej Autor w przystępnej formie i przejrzystym układzie graficznym podaje zasady ortograficzne i interpunkcyjne, dokumentując ich zasadność trafnymi przykładami. Użycie trafnych, typowych przykładów, skądinąd uczniom znanych, wspomaga przyswojenie ich pisowni i zapobiega pomyłkom w ich klasyfikowaniu.

Z kolei sferę afektywną w tej części słownika ortograficznego angażują estetycznie wykonane elementy graficzne, takie jak czcionka różnego kształtu i wielkości, sygnalizująca różne funkcje poszczególnych zapisów; wyodrębnione grubym drukiem ortogramy i znaki interpunkcyjne, a także dostosowana do właściwości percepcyjnych dziecka forma plastyczna i ciepła kolorystyka zabawnych ilustracji, odsyłaczy, podkreśleń. Jest to doskonała technika wywoływania przyjaznego nastawienia, szczególnie ważna w dobie nasilającej się dominacji ikonosfery i społecznego przyzwolenia na jej bezkrytyczny odbiór.

Podstawową zawartość rekomendowanego słownika stanowią ortogramy, czyli wyrazy z trudnością ortograficzną. Są ułożone w kolejności alfabetycznej. Wyrazy podlegające deklinacji i koniugacji oraz formy ich odmiany tworzą artykuły hasłowe.

Zwraca uwagę budowa artykułu hasłowego, wykraczająca poza ramy informacji tradycyjnie podawanych w słownikach ortograficznych. Autor bowiem w obręb każdego hasła słownikowego wprowadził wyrażenia i zwroty wchodzące z wyrazem-ortogramem w związki gramatyczne i znaczeniowo-strukturalne, i tworzące jego kontekst znaczeniowy.

Taka budowa artykułu hasłowego wywołuje z kolei nastawienie na sprawność językową i sprzyja nabywaniu umiejętności proceduralnych, to znaczy takich, które zapewniają poprawne pod względem gramatycznym i znaczeniowym ich stosowanie, nawet w warunkach spontanicznej werbalizacji myśli. Nie bez znaczenia jest i to, iż wskazanie różnej łączliwości leksykalnej wyrazu-ortogramu sprzyja poszerzaniu zakresu słownictwa dziecka, organizuje też korzystne warunki realizacyjne dla ćwiczeń słownikowo-frazeologicznych.

Opanowanie poprawnej wymowy i pisowni form fleksyjnych rzeczowników ułatwiają z kolei wprowadzone do artykułu hasłowego wyrazy wchodzące w związki gramatyczne z danym rzeczownikiem, np. **gratulacje**, składanie **gratulacji**. tym **gratulacjom**, a przyswojenie poprawnego zapisu form czasownikowych, których pisownia różni się literą -ę lub -e, ułatwi wprowadzony w obręb hasła słownikowego mini-kontekst w postaci odpowiedniej formy zaimka osobowego, np. **dziękować**. (ja) **dziękuję**, (on) **dziękuje**, **dziękują**.

W tekście rekomendowanego słownika znajdziemy wyrazy z pisownią wariantywną, np. **pinaska**, wyjąć **pineskę**, *możesz też pisać pinieszka*, oraz takie wyrazy, których dwie wariantywnie formy uznaje się za poprawne, np. (on) **moknął albo mókł**.

Obok wyrazów identycznie brzmiących a różniących się znaczeniem, znajdujemy w nawiasie podane wyjaśnienia, ułatwiające ich znaczeniową klasyfikację, np. **morze** (wielki zbiornik wody): **może** (*prawdopodobnie*).

Są też w słowniku wyrazy obcego pochodzenia o innej niż pisownia wymowie. Przy tych wyrazach Autor podaje w nawiasie, obok oryginalnej ich pisowni, jak należy je wymawiać, np. **surfing** [*czytaj serfing*]; **klaun** [*czytaj kłaln*].

Na osobie ucznia skoncentrowane są reguły ortograficzne w funkcji przypomnienia, wplecione w tekst słownika, np. **Pisz ch po s. Wielką literą pisz nazwy świąt. Pisz u w zakończeniach -ur, -ura** i inne. Wpisane w kilku miejscach tekstu słownika zapowiadają grupę ortogramów, której dotyczą i uzasadniają ich pisownię. Dla adresata są jasną wskazówką w dziedzinie poprawnego zapisu określonych grup wyrazów.

Reguły ortograficzne stanowią wiedzę proceduralną, instruują ucznia, jak należy pisać poprawnie. Zręcznie usytuowane w kontekście tych ortogramów, których pisownie uzasadniają, mogą wytworzyć w jego strukturze poznawczej tzw. wstępne uporządkowanie i ułatwić transfer uczenia się ortografii. Dzieje się tak dlatego, iż informacje o tym, jak pisać poprawnie, nabierają dla niego znaczenia (sensu), bo znajdują potwierdzenia w obrazie graficznym tych wyrazów, których pisownię wyjaśniają.

Przyznać wypada, że ten znakomicie pomyślany układ materiału ortograficznego w rekomendowanym słowniku nie znuzi monotonią, bo jej tam nie ma. Pobudzi natomiast logiczne myślenie, uwagę dowolną i pamięć, a przede wszystkim zapewni skuteczne uczenie się poprawnej pisowni.

Inną wartością słownika są polecenia typu: **Zapamiętaj pisownię!**, sytuowane przed grupami tych wyrazów, których pisowni trzeba się nauczyć na pamięć. **Taka forma bezpośredniego zwrotu jest komunikatem interakcyjnym**, sprawia, że uczenie staje się dla dziecka czynnością osobistą i afektywną; wywołuje poczucie przynależności i odpowiedzialności. Adresat czuje się bardziej zaangażowany w sytuację uczenia się i mocniej zmotywowany.

Jeszcze inną wartością wpisaną w tekst słownika i zintegrowaną w jakimś stopniu z materiałem ortograficznym, są powiedzenia, przysłowia i sentencje — pouczające i w sensie poznawczym dla ucznia atrakcyjne „przerzywniki” ortograficznego ciągu, np. *Strach ma wielkie oczy; Potrzeba jest matką wynalazków; Każdy początek jest trudny; Nie ma dymu bez ognia; Ile kto ma cierpliwości, tyle mądrości* i inne. Są one tak przemyślnie dobrane, by zawierały i ortogram, i myśl głębszą, implikującą dyskurs na tematy znane dziecku z jego osobistego doświadczenia.

Niezwykle interesująco prezentuje się obudowa dydaktyczna do rekomendowanego tu *Słownika ortograficznego...*, wydana w formie dwóch pięknie ilustrowa-

nych książeczek do ćwiczeń i zabaw z ortografią. Pierwsza, zatytułowana **Zabawa z ortografią...**, z grą planszową *Na ratunek księżniczce*, zawiera 36 oryginalnych ćwiczeń w układzie według stopnia trudności, 24 bajeczki ortograficzne w formie autokontrolnych dyktand, 13 zabaw ortograficznych, grę scrable oraz doskonałą, pasjonującą dziecko grę planszową z dokładnym jej opisem. A wszystko to znajduje się w otoczeniu pięknych ilustracji, silnie motywujących do gry i zabawy; bo też i w zamysł sygnalizowanej tu obudowy dydaktycznej do słownika wpisana jest zasada: **uczyć ortografii, bawiąc**.

Druga oferta **Zabaw z ortografią...**, z grą planszową *Grzegorz Odważny*, o wyższym stopniu trudności, zawiera 47 zadań, zagadek i ćwiczeń, 32 autokontrolne bajeczki ortograficzne i grę planszową.

Oba zbiory Autor adresuje do uczniów klas 1–4. Są w nich różnorodne i o różnym stopniu trudności zadania, integrujące różne treści kształcenia językowego. Stopień trudności każdego kolejnego zadania zaznacza umowny rysunek i w ten sposób podpowiada kolejność wykonywania czynności. W zbiorze zadań dla ucznia znajdujemy ćwiczenia wdrożeńiowe, projekcyjne, autokontrolne. **Wszystkie one stanowią nowoczesną ofertę dydaktyczną**, której wartość kształcącą trudno przecenić. Jedne rozwijają myślenie indukcyjne, inne uczą samodzielności w pokonywaniu bariery językowej i wywołują pozytywne nastawienie, wszystkie natomiast wdrażają do starannej pracy i wytrwałości, a przede wszystkim prowadzą do **wyższego poziomu zaangażowania poznawczego w naukę poprawnego pisania**.

Zaangażowanie poznawcze stymulują także dwie odnotowania godne formy reprezentacji wizualnej. Jedną reprezentację wizualną stanowią piękne, kolorowe ilustracje, drugą — uporządkowanie graficzne treści zadań dla ucznia.

Z kilku przyczyn uporządkowanie graficzne wpływa korzystnie na efekty uczenia się ortografii.

Po pierwsze, czytelnie przedstawia treść zadania i określa umownym znakiem jego stopień trudności. Przejrzysty układ graficzny zapisu pobudza poznawczo i emocjonalnie.

Po drugie, daje jasne wskazówki na temat tego, co należy robić, by poprawnie wykonać każde zadanie. Zachęca do samooceny w formie motywującej do starannego wykonania pracy. Oryginalną formą samooceny jest w tych zbiorach ćwiczeń prawo ucznia do przyznania sobie nagrody, odpowiedniej do stopnia poprawności wykonanego zadania. Tą nagrodą jest kolorowy balonik. A właśnie system samooceny wyrabia bardzo ważne z perspektywy rozwoju dziecka **poczucie własnej skuteczności**. Jest ono komponentem afektywnym, wzbudza pozytywne nastawienie i rozwija strategię zawiadujące sprawnością monitorowania jego własnych działań.

Po trzecie, integracja materiału ortograficznego z ćwiczeniami słownikowymi, frazeologicznymi i redakcyjnymi sprzyja tworzeniu się tzw. **sieci skojarzeniowych**, które układają się w logiczne całości i ułatwiają zrozumienie semantycznej funkcji ortografii.

Po czwarte, uporządkowanie graficzne zachęca do aktywności operacyjnej, wspiera rozwój uczniowskich umiejętności językowych, umożliwia transfer uczenia się i jest dla ucznia wzorem dobrze zorganizowanej pracy.

Tak zorganizowaną naukę ortografii dziecko odbiera jako pasjonującą zabawę, zwłaszcza przy uzupełnianiu diagramów, rozwiązywaniu zagadek ortograficznych i wypełnianiu krzyżówek, w grze w scrable, a przede wszystkim *ratując księżniczkę* i pomagając *Odważnemu Grzegorzowi* w odszukaniu chomika.

Zaprojektowane gry zwracają uwagę na kolejność czynności, wyjaśniają, jak oceniać rezultat posunięć własnych, zapewniają pochwałę i potwierdzają informację zwrotną. Prawie wykluczają porażkę, organizują natomiast częste przeżywanie sukcesu i budują w świadomości dziecka tak ważne dla prawidłowego rozwoju poczucie własnej skuteczności.

W opracowanych ćwiczeniach, zadaniach i grach dydaktycznych dla ucznia, w uporządkowaniu graficznym wizualnej reprezentacji rekomendowanych tu materiałów dydaktycznych, wpisana jest godna szacunku wiedza ich Autora o mechanizmach funkcjonowania struktur poznawczych dziecka w młodszym wieku szkolnym i wiedza o głównych mechanizmach motywacyjnych. Wpisana jest też ogromna życzliwość, otwartość i dobroć.

Sądzę, iż rekomendowana tu pomoc dydaktyczna nie tyle zapełnia lukę wydawniczą w zakresie dydaktyki stosowanej, co przede wszystkim stanowi nieocenione narzędzie w kształtowaniu nowej kultury pedagogicznej w dziedzinie nauczania ortografii i interpunkcji. W rękach twórczego nauczyciela może być skuteczną pomocą w realizowaniu na co dzień paradygmatu edukacji podmiotowej, mocno osadzonego w modelu szkoły XXI wieku.

Bibliografia

- Słownik ortograficzny dla najmłodszych* Profesora Edwarda Polańskiego, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 1999, ss. 391.
- Edward Polański, *Zabawa z ortografią. Ćwiczenia do Słownika ortograficznego dla najmłodszych z grą planszową Na ratunek księżniczce*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 1998, cz. I, ss. 59 + 13 nbl.
- Edward Polański, *Zabawa z ortografią. Ćwiczenia do Słownika ortograficznego dla najmłodszych z grą planszową Grzegorz Odważny*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 1999, cz. II, ss. 60 + 13 nbl.